

Beekdalherstel Ruiten Aa

Verlag veldwerkplaats *Droog zandlandschap*

3 juni 2009, Smeerling

Inleiders: Paul Hendriks (Waterschap Hunze en Aa's), Peter van den Berg van Saparoea (Dienst Landelijk Gebied), Jeroen Kuipers (Natuurmonumenten)

Om een goed beeld te krijgen van wat de betrokken partijen willen met het dal van de Ruiten Aa, gaan we eerst kijken naar een wat ouder project. Twaalf jaar geleden is een deel van de in 1963 gekanaliseerde veenbeek weer natuurlijk ingericht, met diverse zijtakken. Resultaat was een beek met overal lange en korte nevengeulen met daar tussenin kleine eilandjes. De oevers zijn overal vlak getrokken en zijn inmiddels helemaal begroeid met elzen en berken. Ook wat verderop de oevers staat op de meeste plaatsen al een redelijk dicht bos. De paar paarden hebben in de loop der tijd het gebied niet open gehouden. Het is zondermeer een mooi gebied maar niet datgene wat je nu van een echt beekdallandschap zou verwachten. Het water in de beek stroomt maar nauwelijks, de waterlelies bloeien rijkelijk.

Kennis van toen

Natuurmonumenten-boswachter Jeroen Kuipers vertelt dat dit traject van het beekherstel is uitgevoerd met de kennis die indertijd beschikbaar was. Nu weten we al veel meer over hoe een beek zich gedraagt en wat er voor nodig is om een mooie, snelstromende beek met helder water te krijgen. Want, zo drukt hij de deelnemers aan de veldwerkplaats op het hart, houdt dit beeld vast, inclusief het doorzicht in het water, en vergelijk dat dan maar eens met het beeld van de beek in het juist uitgevoerde traject.

Samenwerking

De Ruiten Aa is een beekdal in zuidoost Groningen. Van oorsprong komt de Ruiten Aa uit Drenthe, waar deze beek 'de Runde' heet. In de huidige situatie begint de Ruiten Aa in Ter Apel. Van hieruit stroomt de beek in noordelijke richting, om uiteindelijk uit te komen in de Dollard. Voor de ingrepen die dit jaar zijn afgerond, had de Ruiten Aa een waterpeil dat was afgestemd op de landbouw. In de winter was het peil laag en in de zomer hoog. Als er te veel water in de beek was, kon het onderweg worden afgevoerd naar de veldingsleiding bij Vlagtwedder-Veldhuis. In droge perioden werd het peil in de beek hooggehouden door water in te laten uit omliggende kanalen en landbouwgebieden. De deelgebiedscommissie Westerwolde gaf in 1998 opdracht aan de werkgroep EHS Westerwolde om te beginnen met de detailuitwerking voor de inrichting van de Ecologische Hoofdstructuur. In de werkgroep EHS Westerwolde werkten de Dienst Landelijk Gebied, Dienst Ruimte en Milieu van de Provincie Groningen, Staatsbosbeheer, Stichting Het Groninger Landschap, Vereniging Natuurmonumenten en Waterschap Hunze en Aa's samen.

Archeologie

Als introductie op de veldwerkplaats vertelt Peter van de Berg van Saparoea van de Dienst Landelijk Gebied hoe belangrijk deze samenwerking was. "Sinds 1998 zijn we voortdurend in ontwikkeling geweest, is het plan ook in ontwikkeling geweest. Eerst hebben we een plan op hoofdlijnen gemaakt en die zijn we vanaf 2005 gaan detailleren per deelgebied. Voor het plan hebben we gebruik gemaakt van voorspellingsmodellen voor de vegetatie en de hydrologie. Omdat we de stuwen wilden weghalen, moesten we weten hoe het zou uitpakken met de stroming. Verder hebben we gewerkt langs de lijn van de vijf s'en: systeemvoorwaarden, stroming, structuren, stoffen, soorten. Door voortdurend bij te sturen en te evalueren, hebben we uiteindelijk een breed gedragen uitvoeringsplan gemaakt."

Voordat het definitieve plan echter klaar was, bleek dat met name de archeologische en cultuurhistorische waarden en tevens de gebruikswaarde van het gebied nogal sturend waren. Zo is de regel dat er alleen in geroerde grond gegraven mag worden en dus zoveel mogelijk op oude meanders, veelal gedempt in 1963, de loop hersteld moet worden. De vrijgekomen grond is gebruikt om de oude esgronden naast de beek op te hogen. Op deze manier maakt natuurontwikkeling het mogelijk archeologische sporen in de bodem van de es te beschermen.

Daarnaast moesten er voldoende paden en bruggetjes komen, ruimte voor de menpaa r- densport en moesten de bodemvallen (kleine stuwtjes in de beek) passeerbaar zijn voor vissen en voor kano's. De bodemvallen vervangen de oude stuwen met dat verschil dat de bodemvallen een veel kleiner verval hebben, namelijk 8 cm per schot. Daarom zijn er meerdere bodemvallen geplaatst om de waterstanden op de gewenste peilen te houden. In de bodemvallen is een gat van circa 20 centimeter uitgespaard, zodat het mogelijk wordt voor de vissen de bodemvallen te passeren zowel stroomopwaarts als stroomaf- waarts. Ook is aan de bovenzijde een verlaging aangebracht zodat bij normale weerso m- standigheden (voldoende water in de beek) het mogelijk is om de bodemval met een kano te passeren. En tenslotte mogen de boeren en omwonenden geen last hebben van nat land of natte kelders.

Gebiedsvreemd IJsselmeerwater

Paul Hendriks van Waterschap Hunze en Aa's sluit in zijn inleiding aan op het eerste ve r- haal door te benadrukken dat de betrokken organisaties niet in eerste instantie mede e- den vanwege hun belang, dat ze ook gee n scherpe rol hadden maar vooral meededen vanwege de inbreng van kennis. "Niemand wist hoe het plan er uiteindelijk uit zou gaan zien en het plan is tot stand gekomen met de zich ontwikkelende kennis en ontwikkelend beleid. Ook het ontwerp is iteratief tot stand gekomen: er moest uiteindelijk een match ontstaan tussen het GGOR en de natuurdoelen en dat moest weer worden getoetst aan het GEP (Goed Ecologisch Potentieel) en het MEP (Maximaal Ecologisch Potentieel. Esse n- tieel was de rol van de archeologie omdat t we minder mochten graven dan we aanvank e- lijk wilden. Dat betekende dat het peil omhoog moest met alle gevolgen en technische aanpassingen van dien.

We hebben verder veel discussie gehad over de aanvoer van water. We hadden als ui t- gangspunt voor de beek dat er tenminste een stroomsnelheid van 10 centimeter per s e- conde zou moeten zijn. Bovendien hebben we het systeem zo ingericht dat het minder

afhankelijk wordt van de inlaat van gebiedsvreemd IJsselmeerwater. Via een geautomatiseerd monitoringsysteem hebben we nu zicht op hoeveel water we inlaten en hoeveel water er op een aantal meetpunten staat. Op die manier kunnen niet alleen in de gaten houden of het zomer- en winterpeil naar wens zijn, maar ook of er wellicht wateroverlast voor omwonenden gaat ontstaan.”

Cultuurhistorisch relict

Nadat in het veld het eerste traject hebben bezocht is de zeer recent herstellde beek (16 mei 2009 was de officiële opening) aan de beurt. De eerste locatie is in Vlagtwedde waar samen met bewoners is gekeken hoe de beek hier het beste zou kunnen lopen. De oude meanders liepen precies waar nu de tuintjes liggen. Daarom is besloten om de meander een stukje verderop te leggen. Niet ideaal, vinden de meesten, want het noodzaakt wel weer tot een aantal extra andere maatregelen, maar misschien wel de beste oplossing gezien het draagvlak dat je daarmee kunt creëren.

De excursie leidt vervolgens langs een aantal interessante punten. We bezoeken de plek waar de oude loop is gedempt en waar nu alleen nog de oude stuw zichtbaar is als een soort cultuurhistorisch relict. Vlak daarnaast stroomt de nieuwe beek: schoon water, en zeker waar de beekbodem zandig is, spelen zich nu al allerlei erosie en sedimentatieprocessen af. Waarom het water hier zo kraakhelder is, weet ook het waterschap niet. De deelnemers suggereren dat wellicht het slib dat bovenstrooms nog wel het water troebel maakt, is blijven zitten langs de diverse kleine bodemvallen. Waar de bodem wat meer kleiig is, lijkt het water nog niet zo'n vat te krijgen op de steile oevers, maar iedereen is er van overtuigd dat over enkele jaren de beek zijn eigen traject zal hebben uitgekozen in dit gebied.

Ingewikkeld systeem van water

Op diverse plekken bekijken we wat voor stuwtjes er zijn aangelegd om zoveel mogelijk het gebiedsvreemde water uit het natuurgebied te houden, een natuurlijk peil te houden en tegelijkertijd de landbouw geen overlast te bezorgen. Zo is er een verdeelwerk bij Vlagtwedde gemaakt zodat de waterhoeveelheid in de beek richting Wedde wordt gemaximaliseerd en zijn er stuwen aangebracht op de grens tussen de landbouw buiten en de natuur binnen het EHS-gebied. De duikers nabij Ter Apel zijn vergroot zodat voldoende water kan worden aangevoerd vanuit het Ter Apelkanaal, en in de toekomst vanuit de Runde. De landbouwkundige afvoer door het Ellersinghuizerveld wordt gescheiden van de afvoer vanuit het natuurgebied, door middel van enkele ongelijkvloerse kruisingen. Al

met al is het een ingewikkeld systeem geworden, maar het werkt vooralsnog wel. En beetje bij beetje kan het misschien steeds eenvoudiger worden als op termijn nog meer landbouwgrond bij het natuurgebied betrokken kan worden. Enkele jaren geleden is het Ellersinghuizerveld ingericht, en de verwachting is dat binnen enkele jaren ook de laatste hectaren van dit gebied aangekocht en ingericht kunnen worden.

Meer informatie

Paul Hendriks, Waterschap Hunze en Aa's: p.c.m.hendriks@hunzeenaas.nl

Peter van den Berg van Saparoea, Dienst Landelijk Gebied: a.p.h.vdberg@minlnv.nl

Jeroen Kuipers, Natuurmonumenten: j.kuipers@natuurmonumenten.nl

Website: www.ruitena.nl

